

Radoslav Katičić (Zagreb 1930. – Beč 2019.)

Radoslav Katičić, istaknuti profesor Sveučilišta u Zagrebu i potom Sveučilišta u Beču, preminuo je 10. kolovoza 2019. Bio je filolog, i to jezikoslovac, indoeuropeist i opći lingvist, klasični filolog, bizantolog, paleobalkanolog, indoiranist i indolog, baltoslavist i kroatist, kao i književni povjesničar indijske, grčke, slavenskih i, osobito, hrvatske književnosti. Auktor je dvadesetak knjiga i četiristotinjak rasprava, članaka, ogleđa, knjižnih ocjena i drugih prinosâ iz niza područja koji je on nazivao jednostavno filologijom.

Sedam akademija znanosti izabralo ga je za člana: hrvatska, austrijska, norveška, bosansko–hercegovačka, kosovska, Academia Europaea u Londonu i Accademia Nazionale dei Lincei u Rimu.

Katičić je studirao klasičnu filologiju i diplomirao ju 1954. Doktorirao je s indoeuropeističkom temom 1959. Već 1958. godine postao je asistent na trinaest godina praznoj Katedri za poredbenu indoeuropejsku lingvistiku. U vrijeme kada je početak politike nesvrstanosti tomu pogodio, dobio je zadatak osnovati indologiju. Bio je od 1961. do odlaska u Beč 1977. pročelnik Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, na kojem je vrlo sustavno utemeljio studije opće lingvistike i indologije. Potom je u Beču bio redoviti profesor slavistike od 1977. do 1998., i dugo vrijeme vodio Slavistički institut, a potom je postao *professor emeritus*.

Već su od 1956. mladi Katičić i Bulcsú László stali u Zagrebačkome lingvističkome krugu širiti znanja o strukturalizmu i najsuvremenijim jezikoslovnim teorijama, koje su živo pratili, tako da je to pridoneslo procvatu jezikoslovlja u Zagrebu i Hrvatskoj. Takvu je otvaranju suvremenim metodama služio i časopis *Suvremena lingvistika*, pokrenut u 1960–im godinama, koji je dugo uređivao upravo Katičić.

U *Suvremenoj lingvistici* Katičić je objavljivao i niz vlastitih prinosâ: Danska strukturalistička škola, SL 2 (1963.), 64–82; Nacrt glosematičke algebre H. J. Uldalla, SL 3 (1964), 48–71; Jezična srodnost, SL 4 (1967), 13–26; Identitet jezika, SL 5–6 (1972), 5–14; Oko temelja jezikoslovlja, SL 9 (1974), 3–12; Transformacijska gramatika, SL 9 (1974), 29–37; 10 (1974), 23–32; 11 (1975), 1–18; 12 (1975), 27–32. Odatle se vidi kako je pratio suvremena zbivanja u svjetskoj lingvistici i trudio se prenesti kolegama i studentima pregledne obavijesti o njima preko *Suvremene lingvistike*. Vidi se i koliko ga je zaokupila transformacijska lingvistika, što će biti

presudno za njegovu *Sintaksu*. Kada je po njegovu odlasku u Beč *Suvremena lingvistika* zamrla, to ga je teško pogodilo, a kada se vratila na prethodnu visoku razinu, osobito pod uredništvom Milene Žic Fuchs, to mu je mnogo značilo.

Kao opći lingvist, Katičić je sažeto prikazao suvremene lingvističke teorije i njihove pojmove u sveučilišnom udžbeniku namijenjenome studentima opće lingvistike *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967).

Te je godine 1967., prilikom sastavljanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika*, i Radoslav Katičić sudjelovao u krugu sastavljača te vlastoručno zapisivao tekst koji se je dogovarao.

Od klasičnofiloloških djela može se spomenuti niz rasprava skupljenih u knjizi *Illyricum mythologicum*, (1995) u kojima navodi, prevodi i tumači antička vrela i predaje koje sadrže vijesti o Jadranu i području Illyrika. S jezikoslovne strane, u knjizi *The Ancient Languages of the Balkans* (Mouton, Den Haag 1976) pokazuje da je u proučavanju grčkoga jezika nezaobilazno sagledavanje njegova odnosa prema predgrčkomu lingvističkomu sloju u egejskome području, što tvrdi i za albanski, hrvatski i srpski prema illyrskomu, za bugarski prema thračkomu te za rumunjski prema dačkomu. Tu je skupio podatke i o makedonskome i o jezicima Paionaca i Epeiraca te o jezičnim sklopovima thračkoga i illyrskoga. A s književnopolosvijsne strane, za niz *Povijest svjetske književnosti* (2., Liber–Mladost, Zagreb 1977) napisao je poglavlje *Bizantska književnost*, obradivši razdoblje grčke poslijeklasične književnosti od prijevoda *Biblije*, *Septuaginte* i *Evanđelja* te od crkvenih otaca do grčkih učnjaka u humanističkoj Italiji nakon pada Carigrada.

Kao indolog, u opsežnome djelu *Stara indijska književnost* (1973) obuhvaća vedsku i sanskrtsku epsku književnost, buddhističku književnost na pāliju i na sanskrtu i dinističku na praktima i na sanskrtu te sanskrtsku i praktsku klasičnu književnost i sanskrtsku stručnu književnost. Ta knjiga služi kao temeljni priručnik studentima indologije, a učinila je temeljito znanje o staroj indijskoj književnosti dostupnim i široj kulturnoj javnosti u Hrvatskoj.

Kao indoeuropeist, nastavlja istraživanje poredbenoga jezikoslovlja, započeto u doktorskoj tezi o indoeuropskoj glagolskoj fleksiji, u knjizi *A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics* (Mouton, Den Haag 1970.), u kojoj, primjenjujući nove teorijske modele na poredbeno jezikoslovlje, oblikuje teoriju jezične raznolikosti. Njegova je strukturalistička teorijska obrada dijakronijske lingvistike i povezivanje sa sinkronijskim proučavanjem jezika kao ishoda ustroja povijesti bitan jezičnoteorijski prinos.

Kao jezikoslovac, u zbirci studija i članaka *Jezikoslovni ogleđi* (1971) bavi se pojmovljem strukturalističkoga jezikoslovlja, normativnom naravljju jezika, sintaksom, jezičnim razvojem i oblicima jezične srodnosti, tezom o zajedničkoj prošlosti Indijaca i Slavena u svjetlu jezika te jezikom u književnosti. U zbirci članaka *Novi jezikoslovni ogleđi* (ŠK, Zagreb 1986; 21992) bavi se nekim temeljnim filološkim pitanjima o temeljima jezikoslovlja, pitanjem identiteta jezika (trojnoga:

rodoslovnoga, opisnoga i vrijednosnoga), opet književnim jezikom, zatim ponovo sintaktičkim temama, i ponovo poetičkim temama.

Kao jezikoslovac, i to kroatist, osobito je velik prinos hrvatskomu jezikoslovlju, a ujedno i sintaktičkoj literaturi uopće, dao svojom *Sintaksom hrvatskoga književnog jezika* (JAZU – Globus, Zagreb 1986; ²1992) kao dijelom velike gramatike HAZU. Katičić je – doduše, ispuštajući simbolički prikaz formalizacije pravila – uspio proizvesti cjelovitu proizvodnu i pretvorbenu skladnju hrvatskoga jezika. To čini se da još uvijek nije napravljeno ni za engleski jezik. Nakon opisa gramatičkoga ustrojstva nesložene rečenice kao temelja sintakse, sustavno gradi više katove sintaktičkih gradnji na sve većem broju preoblika (diskurs, složene rečenice, rečenice s nerečeničnim preoblikama).

Kao povjesničar hrvatske književnosti, napisao je niz članaka i studija okupljenih u zbirci *Na kroatističkim raskrižjima* (Hrvatski studiji, Zagreb 1999), gdje su skupljeni prilozi o temama od etnogeneze Hrvata, preko srednjovjekovne, renesansne i barokne književnosti, do pisaca 19. stoljeća i do Krleže. Ta zbirka članaka služi i kao priručnik za studente kroatologije na Hrvatskim studijima.

No i među književnopovijesnim se kroatističkim djelima kao *magnum opus* ističe Katičićevo djelo *Litterarum studia* (Matica hrvatska, Zagreb 1998.), kako se zove hrvatska preradba djela pisana za Austrijsku akademiju znanosti pod naslovom *Literatur- und Geistesgeschichte des kroatischen Frühmittelalters* (Österreichische Akademie der Wissenschaften, izdana u Beču godinu nakon izdanja hrvatske preradbe, 1999.). Tu je na temelju izvrsna poznavanja izvora na svim jezicima na kojima se mogu naći i na temelju nepregledne, ali većinom fragmentarne, sekundarne literature iz niza disciplina filoloških, arheoloških, povijesnih i drugih, Katičić dao divovsku sustavnu sliku hrvatske kulture i književnosti i njihovih temelja, sažeto od pretpovijesti, a iscrpno od kasne antike, preko početaka hrvatske književnosti, pa do 12. stoljeća.

Neke od izvora za to veliko djelo obradio je i u studijama skupljenima u knjizi *Uz početke hrvatskih početaka* (1993) pa se tu može baciti pogled u radionicu u kojoj je ono nastajalo.

Kao slavist i baltoslavist, od 1987. pa do 2001. stao je Katičić objavljivati priloge o svojim filološkim istraživanjima na području rekonstrukcije formula praslavenske i balto-slavenske vjerske i pravne usmene predaje u godišnjaku *Wiener Slawistische Jahrbuch*, a nešto je od toga objavljeno i u zagrebačkome časopisu *Studia ethnologica*. Nastavljajući se na radove V. V. Ivanova i V. N. Toporova, uspio je rekonstruirati bitne elemente balto-slavenske pretkršćanske religije i mitova. Oni bacaju mnogo svjetla i na duhovnu baštinu koju su Slaveni, i posebno Hrvati, donesli pri doseljenu u svoju sadašnju domovinu i upisali na mnogo mjesta i u njene toponime, oronime i hidronime. Potom je opet rezultate tih svojih istraživanja stao objavljivati i za hrvatsku znanstvenu i kulturnu javnost. To je, počevši od 2008., urodilo velikim petoknjžjem: *Božanski boj* (Ibis grafika, Zagreb 2008), *Zeleni lug* (Ibis grafika – MH, Zagreb 2010), *Gazdarica na vratima* (Ibis grafika – MH, Zagreb 2011), *Vilinska vra-*

ta (Ibis grafika – MH, Zagreb 2014), i, *Naša stara vjera* (Ibis grafika – MH, Zagreb 2017). To predstavlja danas vjerojatno najveću sintezu znanja i plodova istraživanja praslavenske i balto–slavenske pretkršćanske sakralne književnosti i kulture u svjetskoj slavistici i indoeuropeistici.

Između 2005. i 2012. godine akademik Katičić bio je i predsjednik *Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*, u koje su, pored njega, bili birani ugledni jezikoslovci sa svih ustanova u Hrvatskoj koje se relevantno bave hrvatskim jezikom. Vijeće je mjerodavno raspravljalo o svim temeljnim pitanjima razumijevanja hrvatskoga književnog jezika a i o nekim još otvorenim pitanjima hrvatske gramatike i pravopisa. No ministar Jovanović političkom je odlukom raspustio Vijeće 8. maja 2012. bez obrazloženja, a kamoli zahvale za vrijedan rad. Sve rasprave i zaključci Vijeća mogu se naći u posebnome broju časopisa *Jezik* (travanj 2013., posebno izdanje).

Mnogostruka područja Katičićeva znanja uključena su i u jezičnopovijesnu kroatističku knjigu *Hrvatski jezik* (ŠK, Zagreb 2013), sažetu, stilom popularnu, ali sadržajem obuhvatnu znanstvenu sintezu povijesti hrvatskoga jezika, kojom je on i najbolje definiran kao poseban književni ili standardni jezik. Dan je tu sažeto pregled povijesti jezika od odvajanja slavenskih jezika u Avarskome Kaganatu od balitičkih, preko grananja različitih slavenskih jezika, pa sve do putova književnoga razvoja i standardizacije hrvatskoga jezika od 16. stoljeća do danas. Dužna je pažnja posvećena i prvomu slavenskomu jeziku pismenosti, staroslovjenskomu, i jeziku usmene književnosti na svim narječjima, i razvoju književnosti na hrvatskome u različitim narječnim stilizacijama uz hrvatsku latinističku književnost, i razvoju književnih rodova kako lijepe književnosti, tako i vjerske i prosvjetiteljske, sve do putova standardizacije u posljednjim dvama stoljećima i do našega vremena. U toj je knjizi Katičić izvrsnom sintezom povijesti hrvatskoga jezika demonstrirao stav, koji je teoretički formulirao već 1970. (*A Contribution*), da je sinkronijski ustroj jezika ishod ustroja njegove dijakronijske povijesti.

Širina naobrazbe akademika Radoslava Katičića, temeljitost znanstvenoga rada, oštromnost razumijevanja i neumornost u radu stvorili su jedan od najznatnijih opusa u humanističkim znanostima u Hrvatskoj. Taj je opus istodobno izuzetan i u međunarodnoj znanosti, za koju je i izravno pisao znatan dio svojih radova.

Mislav Ježić